

Derleme Makale ♦ Review Article

**Etkin Özne'den Edilgen Olana:
H. Lefebvre ve J. Baudrillard'ın Gündelik Hayat'a Pratik Katkıları**

**From the Active Subject to the Passive:
H. Lefebvre and J. Baudrillard's Practical Contributions to Everyday Life**

Murat TOPRAK*

 0000-0002-3732-6026

MAKALE BİLGİSİ

Başvuru: 13. 09. 2022
Düzeltilme Talebi: 31. 10. 2022
Son Düzeltilme: 05. 11. 2022
Kabul: 24. 11. 2022
Online Yayın: 15. 12. 2022

Anahtar Kelimeler:

Sosyoloji
Gündelik Hayat
Henri Lefebvre
Jean Baudrillard
Birey

ÖZ

Gündelik hayat, sosyolojinin alt dallarından biri olmaya başladığından bu yana farklı isimlerin ilgi odağı haline gelmiştir. İlk dönem sosyolojinin ıskaladığı gündelik hayat, 1950'lerden sonra bireyin toplumsal araştırmalarda özne olarak önem kazanmasıyla birlikte özellikle mikro sosyoloji alanında popüler olmaya başlamıştır. Gündelik hayatla beraber yakın dönem sosyoloji, ilk dönem sosyolojinin artık sadece yapı/toplum odaklı kesin yargılarını reddederek yanına -kaymalar olmasına karşın- bireyi/faili de eklemiştir. İlk dönem sosyolojinin aksine özellikle Henri Lefebvre ile başlayan gündelik hayat tartışmaları, günümüzün sosyal koşullarına paralel olarak farklı yaklaşımlara düşünsel kaynak oluşturmuştur. Bu yaklaşıma sahip olan isimlerden biri de Jean Baudrillard'tır. Her ikisi de farklı perspektiflerden gündelik hayata bireysel ve toplumsal katkılar sunmuştur. Lefebvre, Marxist perspektifle ele aldığı gündelik hayat düşünceleriyle Baudrillard'a kaynaklık etmiştir. Bu çalışma, Lefebvre ve onun öğrencisi olarak bilinen Baudrillard'ın gündelik hayata yönelik katkılarını karşılaştırmalı olarak tahlil etmeyi amaçlamaktadır. Lefebvre gündelik hayat analizinde bireye özne özelliği atfederken, Baudrillard ise postmodern dönemle beraber anlamsal göstergelerin akışkan bir hale geldiğini ve bireyin gündelik hayat ilişkilerinde bu akışkanlığın olduğunu iddia etmektedir. Dolayısıyla Lefebvre'de birey, gündelik hayatında zorunlu da olsa bir uyum sağlarken Baudrillard'da bu durum kendiliğinden gelişen bilinçsiz özne şeklinde tezahür etmektedir. Bu çalışmada Lefebvre ve Baudrillard üzerinden gündelik hayat tartışmaları yapılacak ve onların benzer ve farklı yönleri irdelenecektir.

ARTICLE INFO

Submitted: 13. 09. 2022
Revision Requested: 31. 10. 2022
Final Revision Received: 05. 11. 2022
Accepted: 24. 11. 2022
Published Online: 15. 12. 2022

Keywords:

Sociology
Everyday Life
Henri Lefebvre
Jean Baudrillard
Individual

ABSTRACT

Everyday life has become the focus of attention of different names since it started to be one of the sub-branches of sociology. Everyday life which the first period sociology missed, started to become popular especially in the field of micro sociology after the 1950s, with the individual gaining importance as a subject in social studies. Along with the everyday life, recent sociology has added the individual/perpetrator to its side by rejecting only the structure/society-oriented definitive judgments of the first period sociology. Contrary to early sociology, discussions of everyday life, especially starting with Henri Lefebvre, created an intellectual resource for different approaches in parallel with today's social conditions. One of the names who have this approach is Jean Baudrillard. Both have made individual and social contributions to everyday life from different perspectives. Lefebvre was the source of Baudrillard with his thoughts on everyday life, which he discussed with a Marxist perspective. This study aims to comparatively analyze the contributions of Lefebvre and Baudrillard, known as his student, to everyday life. While Lefebvre attributes the feature of subject to the individual in his analysis of everyday life, Baudrillard claims that semantic signs have become fluid with the postmodern period and this fluidity exists in the daily life relations of the individual. Therefore, while in Lefebvre the individual achieves a necessary harmony in his everyday life, in Baudrillard this situation manifests itself as an unconscious subject that develops spontaneously. In this study, everyday life discussions will be made through Lefebvre and Baudrillard and their similar and different aspects will be examined.

* **Yazar İletişim/ Corresponding Author:** Murat Toprak (Dr. Öğr. Üyesi), Siirt Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Siirt, Türkiye
[✉ murattoprak88@gmail.com](mailto:murattoprak88@gmail.com)

Kaynak Gösterimi/ Citing This Article: Toprak, M. (2022). Etkin özne'den edilgen olana: H. Lefebvre ve J. Baudrillard'ın gündelik hayat'a pratik katkıları. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 3(3), 318-329. doi:10.52108/2757-5942.3.3.8

1 Giriş

Belirli bir döneme kadar makro yaklaşımın hâkim olduğu sosyolojide 20. yüzyılın başlarından ortalarına doğru metodolojik, epistemolojik ve ontolojik değişim ve dönüşümün izleri görülmüştür. Sosyoloji, söz konusu dönemde kırılma yaşayarak önemli yüzleşmelerle içinde mikro alanlara da yer vermeye başlamıştır. Klasik sosyoloji olarak kabul edilen ilk dönem sosyolojinin toplumu bireye karşı önceleyen kuramsal inşasına karşın yüz yüze ilişkilerin ve etkileşimlerin toplumsal belirlenimdeki katkıları yakın dönem/çağdaş sosyolojide benimsenmiştir. Çağdaş sosyoloji olarak adlandırılan bu yeni kuramsal yaklaşımlar klasik sosyolojiden etkilenmekle birlikte klasik sosyolojiyle hem bir yüzleşme gerçekleştirmiş hem de yeni bir sosyolojik perspektifi literatüre kazandırmıştır. Bu sosyolojik perspektif içerisinde gündelik hayat gibi farklı alt dalları ortaya çıkmış ve bireysel ilişkiler ya da etkileşimler inceleme alanı olarak ele alınmaya gayret edilmiştir. Sonuç olarak 20. yüzyılın ortalarından itibaren yoğun bir şekilde mikro yaklaşımlar sosyolojide inceleme nesnesi olarak kendisine yer edinmiştir.

Gündelik hayatta yaşanan rutin, sıradan ve aşına olunan insan ilişkileri ve sosyal davranışlardaki pragmatik yaklaşım çağdaş sosyoloji tarafından ampirik açıdan önemli tazyikler olarak görülmektedir. Gündelik hayatta inşa edilen ilişkiler tarihsel özellikler, kültürel bağlamlar ve zaman ve mekân durumu çerçevesinde ele alınmaktadır. Çeşitli kavramsallaştırmalarla analiz edilmeye çalışılan gündelik hayat teorilerinin temel dayanağı bireyin eylemindeki aktör-fail rolüdür. Rolünü sosyal süreçlerle inşa eden birey, uyanırları çeşitli yaptırım süzgecinden geçirerek gündelik hayatında tekrar tekrar üretmektedir. Yani birey, yaşadığı toplumda hem toplumsa bir etkilenme söz konusuken hem kişisel bir irade ve etkileme görülmektedir. Spontane veya bilinçli temaslar sosyal ilişkilerin üretiminde belirgin şekilde rol oynarken gündelik hayatta sosyal gerçekliği inşa etmektedir. İlk dönem sosyolojinin grand ya da makro yaklaşımıyla oluşturduğu doğrusal tutumun aksine çağdaş sosyoloji genel olarak döngüsel perspektif söz konudur. Döngüsel anlayışta önemli olan salt rasyonel bir ilişki ağı olmadığıdır. Etkileşim örüntüleri çerçevesinde rasyonel ağı yanına sezgisel bir bilinçlilik eklenebilir. Bilinçli eylemi ya da bilinçsiz tüketimi Lefebvre ve Baudrillard'ın yaklaşımıyla okumak mümkündür.

Bu minvalde çalışmanın konusu, Lefebvre ve Baudrillard'ın kuramsal yaklaşımlarını gündelik hayat çerçevesinde karşılaştırmaktır. Bunu yaparken her iki düşünürün bireye yükledikleri genel anlama ve sahip oldukları perspektife dikkat edilmiştir. Lefebvre, gündelik hayat incelemesinde bireyin *etkinliğine* dikkat çekerken Baudrillard, medya aracılığıyla göstergeler üzerinden *edilgen* hale gelmiş kişiliklere odaklanmaktadır. Lefebvre'de birey kendi dünyasını inşa etmede ya da sosyal gerçekliği yaratmada aktif rol oynarken Baudrillard, simülasyonla beraber göstergelerle salt tüketici durumuna dönüşen pasif bireylerin olduğunu vurgulamaktadır. Lefebvre, mekânsal vurgularla yaşamsal zorlamanın getirdiği birlikteliğin bireysel bilinçlilikten bağımsız olmadığını düşünürken Baudrillard, mekânın yerini artık sanal ortamların aldığını ve taklidin gerçeğin yerini aldığını belirtmektedir. Baudrillard, teknolojik aygıtların gündelik hayatta önemli yer kaplamasından dolayı dramatik olaylara karşı duyarsız bir insan modelinin olduğu konusunda karamsardır. Lefebvre, bireyin gündelik hayatta pratikleriyle yeniden üretimi üzerinde öznel bir yaklaşım içindeyken Baudrillard, tüketim toplumunun nasıl kaçınılmaz bir şekilde insan hayatında olacağını açıklamaktadır. Baudrillard için insanlar artık kitleleşen yığınlardır. Yerel, ulusal ya da küresel düzlemde meydana gelen ve insan haklarını sömüren olumsuz bir olaya karşı kolektif birlikteliğin artık imkânsız olduğunu söyleyen Baudrillard, insan ilişkilerinin Lefebvre'nin doğal olabileceği düşüncesine karşın yapay bir anlam yüklemiştir. Ayrıca ikisi arasında belirgin bir etkileşimin varlığını kabul ederken şu gözden kaçırılmalıdır: Lefebvre'e nazaran Baudrillard'ın teknolojik gelişime yönelik dönemsel olarak daha fazla gözlem yapma olanağı olması onun düşünsel anlamda farklı bir profil çizmesine sebep olmaktadır. Yani, yaşadıkları dönemin koşulları tüm boyutlarıyla göz önünde bulundurulmalıdır. Lefebvre'nin mikro konular üzerinde bir eğilim sergilerken Baudrillard, olaylara makro seviyede bir yaklaşım benimsemektedir. Buradan hareketle çalışma, Lefebvre'nin mimarı olduğu gündelik hayat düşünceleriyle öğrencisi ve doğrudan üzerinde etkisi olduğu Baudrillard'ın görüşleri çerçevesinde şekillenmektedir. Genel olarak Marxist bir etkilenme her iki düşünür üzerinde görülse de özgün sosyolojik katkıları olduğu kabul edilmektedir.

Gündelik hayat araştırmalarında genel olarak yorumsamacı yaklaşım benimsenmektedir. Gerek Lefebvre'nin metinlerinde gerek diğer kuramcılarda bunun yansımaları pekâlâ görülmektedir. Dolayısıyla gündelik hayat kuramcılarının benimsediği yorumsamacı yaklaşım bu çalışmada da

kullanılmaktadır. Çünkü son yarım asırda değişen dünya düzeni ve yakın ilişkiler farklı bakış açılarıyla birlikte yorumlanmaktadır.

2 Gündelik Hayat’a Genel Bir Bakış

Gündelik hayat, yapısı gereği içkin özelliğiyle azımsanmayacak şekilde bir muğlaklığa sahiptir. Epistemolojik olarak sade veya sıradan ilişkileri inceleme alanı olarak ele alsa da gündelik hayatı belirgin bir şekilde tanımlamak zordur. Son derece karmaşık bir ağın içerisinde var olmaya çalışan gündelik hayat ontolojik sayılışını bu karmaşıklık üzerine inşa etmektedir. Burada temel çıkış noktası bireyin pratiğiyle öz arayışı, özgün olma hali, anlam dünyası inşa etmektir. Yerel dinamiklerden küresel olana dek bu inşa süreci birçok etmeden etkilenecek kendi süzgecinden geçiren bireyin anlamlandırmasıyla vuku bulmaktadır. Düşünümsellik¹ izlerinin görüldüğü gündelik hayat araştırmalarında hem araştırılan bundan nasibini almaktadır. Çünkü gündelik hayat, insan aktörünün kendi dünyasını tanımlamada bilinçliliğinin var olduğunu iddia eder. Bir başka deyişle, “gündelik hayatın incelenmesi, ‘insan malzemesi’ni kendi konusu yapar. Onu kendi içinde ve desteklediği farklılaşmış, yüksek biçimlerle ilişkisi içinde inceler. Böylece, bilincin ‘toplum içeriği’ni kavramaya katkıda bulunur: bütünü, bütünselliğin kavranmasına yönelik çabaya, bütünsel insanın gerçekleştirmesine katkısı bu olacaktır” (Lefebvre, 2015: 256).

Gündelik hayat, yoğun bir dinamiği bünyesinde barındırarak görünürde karmaşık ama derinlere inildikçe bazen karmaşık bazen de anlaşılır ve yorumlanacak bir yapıya sahiptir. İnsanlar günlük hayatlarında yaşamlarını idame ederken rutin etkileşimlerde bile derin anlamlar barındırır. İşte bu düzeyde gündelik hayat sosyal araştırmacının önemli tercihlerinden biri olur. Yani gündelik hayat, insanların sahip oldukları deneyimlerle kurdukları yakın ya da mesafeli ilişkileri açıklamada bize olanak sağlamaktadır (Maffesoli, 1989: 2). Üstelik bunu farklı yöntemlerin senteziyle yapmaktadır. Gündelik hayatı kuramsal merkezine alanlar bu farklılığı anlatırken temel çıkış noktaları failin eylemi olmuştur. Yani bireyin/failin eylemine odaklanmışlardır.

Sıradan bireyin hayatı boyunca kurduğu günlük ilişkiler, sözlü ya da fiziki etkileşimler onun deneyimiyle inşa edilmektedir. Bu konuda farklı yaklaşımlar olmasına karşın gündelik hayat kuramcıları için *deneyim* kilit bir olgudur. Mesala, Alfred Schutz’un “bilgi stoku” kavramı, Georg Herbert Mead’in “genelleştirilmiş öteki” (Şentürk, 2018: 252), Harold Garfinkel’in “sağduyusal bilgi” ve “davranışsal ve simgesel kazançlar” (De Certeau vd. 2015: 30-31) bunlara örnektir.² Yani genelleştirilmiş öteki üzerinden gidersek fail sahip olduğu kâh bireysel kâh toplumsal davranışlar sergileme kapasitesine sahiptir. Birey, verili olan *form* ya da *süreç*lerle gündelik hayatında tekrar tekrar var olmayı inşa etmektedir. Bir başka deyişle bireyler sahip oldukları deneyimle başkalarıyla kurdukları yoğun etkileşimi çeşitli anlamlandırma ve yorumlama süzgecinden geçirerek yeniden üretmektedir.

Gündelik hayat için önemli bir kavram da mekân’dır. Mekân, kuramcılar tarafından farklı şekilde kavramsallaştırılmış olsa da genel olarak gündelik hayat ile yakından ilişkilidir. Gündelik hayatı doğrudan kuramsal olarak ele alan isimlere baktığımızda bunu ziyadesiyle görürüz. Erving Goffman’da, performansların sergilendiği bir *sahne*, Pierre Bourdieu’da gündelik sermaye ile habitusların inşa edildiği *alan* olarak karşımıza çıkmaktadır. Son kertede bir mekâna tekabül eden bu kavramsallaştırmalarla pratiksel şekilde ötekiyle/diğeriyle etkileşime gireriz.

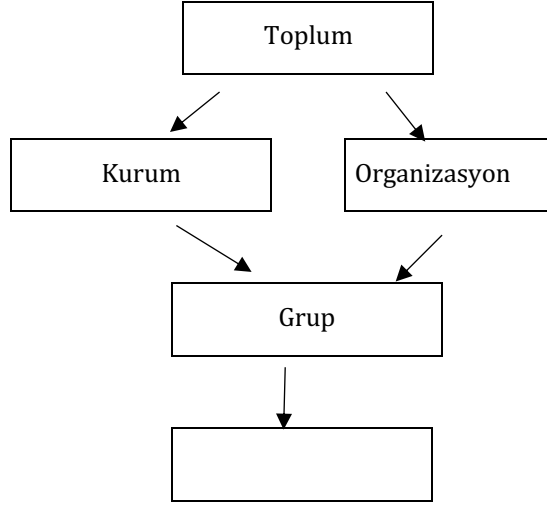
2.1 Gündelik Hayat’a Katkılar

Gündelik hayat’ın temel çıkış noktasının failin eylemindeki özgünlük olduğunu düşünürsek ilk dönem sosyolojinin bu perspektiften uzak olduğunu rahatlıkla belirtebiliriz (Bennett, 2018: 13). İlk dönem sosyoloji gündelik hayatı aile, din, çevre, gibi makro yapılar üzerinden değerlendirme yolunu seçmiştir (Kalekin-Fishman, 1989: 715). İlk dönem sosyolojinin gündelik hayata dolaylı katkısını kabul etmekle beraber Georg Simmel’e bu konuda ayrıca değinmek gerekir. Kendisi, bireyler arası

¹ “Düşünümsellik, bireylerin kendi eylemleri, ilişkileri, koşulları ve düşünceleri hakkında bilinçli olma durumunu, yani kendileri üzerinde düşünebilme kapasitesini anlatır” (Esgin, 2018b: 394).

²Söz konusu deneyimi salt spontane şekilde yorumlamamak gerekir. Kültür gibi makro yapılar deneyimi etkilemektedir (Dikeçlil, 2017: 148). Burada ilk dönem sosyolojinin gündelik hayata katkısı göze çarpmaktadır.

“etkileşim”e (2015: 41) odaklanarak yaşadığı dönemdeki isimlerden farklı bir perspektif izlemektedir. İlk başlarda çağdaşlarına oranla pek emaresi okunmayan Simmel’in gündelik hayat gibi mikro araştırma alanların inşa edilmesiyle popüler olmaya başlamıştır. Şekil 1’de İlk dönem sosyolojinin makro anlayışı anlatılmaya çalışıldı:

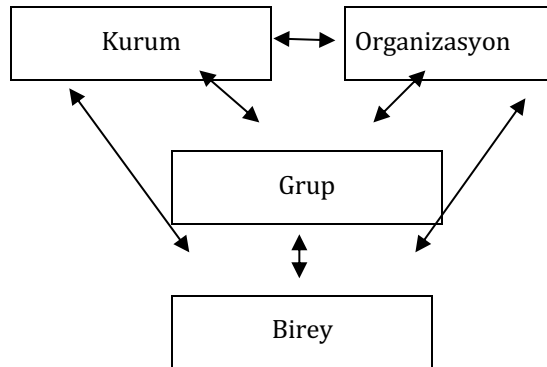

Şekil 1. İlk Dönem Sosyoloji

Şekil 1’de toplum alt seviyelerdeki etkileşimi, ilişkiyi, düzeni belirleyen genel anlamda doğrusal bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Simmel’in önemli ölçüde temelinde katkısı olduğu gündelik hayat, 20. yy’ın başlarında filizlenmeye başlayarak kök salmaya başlamıştır. Robert Park öncülüğünde kurulan Chicago Okulu bunların başında gelmektedir. Yoğun kent araştırmalarında Chicago’yu bir laboratuvar olarak inceleyen okul, doğrudan bir gündelik hayatı inceleme amacı gütmese de önemli katkılar sunmuştur. Okulun kurucularından biri olan ve benlik üzerine yapılan çalışmalarla doğrudan katkı yapan Georg Herbert Mead, “sosyal davranışçılık” araştırmalarıyla gündelik hayatın rayına girmesinde öncü rol oynamıştır (Esgin, 2018a: 20).

Özellikle her iki dünya savaşından sonra sosyoloji alanında önemli kırılmalar yaşanmıştır. Kendi dünyasında yüzleşmelerle dolu içkin durumdaki sosyoloji mikro alanların önünü açacak şekilde ivme kazanmıştır. Yani, “savaş sonrası dönemde, yorumsuz dönemecin etkisi, etnometodoloji, sembolik etkileşimcilik, Alfrerd Schütz, Berger ve Luckmann’ın fenomenolojisi ve Erving Goffman’ın ‘dramaturjisi’ dâhil, geniş bir mikrososyoloji çeşitliliğinin ortaya çıkmasında kendini göstermiştir” (Gardiner, 2016: 18). Şekil 2’de yakın dönem sosyolojinin mikro anlayışı anlatılmaya çalışmıştır.

Şekil 2. Yakın Dönem Sosyoloji

Şekil 2’de seviyeler arasındaki etkileşim toplumun kendisine tekabül etmektedir. Döngüsel bir ilişki söz konusudur.

Şekil 1 ve Şekil 2 arasındaki fark, sosyolojinin araştırma nesnesinin uğradığı değişimin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Şekil 1 klasik sosyolojinin makro yaklaşımını ifade etmektedir. Yani toplum normlarıyla beraber kurumlarını organize eder ve bu yolla grup ya da birey üzerinde önemli etkiye sahiptir. Aralarındaki etkileşim toplumun bireye önceliğini ifade eder. Ama salt bireyden bağımsız değildir. Şekil 2’de ise özellikle gündelik hayat sosyolojisini araştırma nesnesi olarak ele alan mikro sosyolojik yaklaşımları ifade etmektedir. Simmel’in de dediği gibi, bu karşılıklı etkileşim sonucunda toplumsalın sürekli üretilmesidir (Ünsaldı ve Geçgin, 2015: 156). Tablodaki belirtilen aşamalar arasındaki etkileşim ilişkisel olmaklar beraber hem *toplumu* hem *yapıyı* ifade etmektedir. Herhangi bir öncelik olmamasının yanı sıra seviyeler arasında iç içe geçmiş bağıntılık söz konusudur.³

Son olarak gündelik hayata olan katkıları iki başlıkta toplayabiliriz: Lefebvre ve Michel De Certeau öncülüğünde Marksist perspektifle inşa edilmeye çalışılan, diğer yandan Simmel ile başlayan-Durkheim ve Weber’in de katkısı olduğu- bireyler arası sıradan ve rutin ilişkilere odaklanan daha sonra sembolik etkileşimcilik, fenomenoloji, etnometodoloji yaklaşımlarının yanında Goffman, Bourdieu, Giddens, vs. isimlerle inşa edilen bir gündelik hayat söz konusudur. Bir gündelik hayat analizinde bu iki kanadı göz önünde bulundurmamak ve mutlak suretle bunları birbirinden ayırmanın beyhude bir çaba olduğunu unutmamak gerekir (Tacussel, 1989: 62; Toprak, 2022: 34).

3 Bireysel Bilinçlilik ve Gündelik Hayat

Lefebvre, Marksist yaklaşımla ele aldığı gündelik hayatı belirgin bir farklılıkla bilinçlilik üzerine inşa etmektedir. Üç ciltlik *Gündelik Hayat Eleştirileri* adlı çalışmasıyla gündelik hayatı doğrudan araştırma nesnesi olarak ele alan Lefebvre, çağdaşlarından bu konuda ayrılan bir özelliğe sahiptir.⁴ O, kurumsal ya da sınıfsal yaklaşımların aksine bireysel pratiklerin önemine vurgu yapmaktadır. Birey, bu şekilde yaşadığı aileye, kültüre vs. olan aidiyetin bilincindedir. Buradan bireyin özgün olma durumuna ulaşan Lefebvre’e göre (2015: 163) “insanın ‘öz’ü eylem yoluyla ve pratikte, yani gündelik hayatın içinde gerçekleşir”. İnsan, değiştirme yetisine sahiptir. Lefebvre, failin bilinciyle yaşadığı sistemi – kapitalist sistemi- değiştirme gücünü elinde bulundurduğuna dair ısrarcıdır. Yani birey, toplumsal değişimi yaratma kapasitesini bünyesinde barındırmaktadır.

Lefebvre’e göre kapitalist sistemin dayattığı yoksulluk ve haksızlığın olduğunu ve buna karşın birey gündelik hayatta merkezi bir rol oynayarak mücadeleye girer. Kısacası Lefebvre için gündelik hayat, “her şeyden önce, genel bir yaşamsal zorlamanın gerçekleştiği yerdir; bir değer ve anlam ikame yeridir aynı zamanda, uyum sağlamanın kurtuluş anlamına geldiği bir yer” (Köse, 2018: 311). Dolayısıyla Lefebvre, kapitalist sisteme getirmeyi arzuladığı eleştiriyle marksizmin önemli geleneği olan *diyalektik* analize odaklanır (Tacussel, 1989: 64). Diyalektik ilişki gündelik hayata bütünlük kisvesi kazandırır.⁵ Bireyin gündelik hayatta ait olduğu toplumsal momentlerle kurduğu ilişkisellik onun adaptasyonunu sağlar (Lefebvre, 2019b: 39; Gardiner, 2018: 113). Özgür olma, özünü bulmak için kurduğu adaptasyonla birey, yabancılaştırıcı güçlerle çatışma ya da mücadele halindedir. Bireyin pratiklerinde ziyadesiyle görülen bu mücadele belirgin bir bilinçlilikle gündelik hayatta tekrar tekrar yeniden üretilmektedir. Lefebvre, “insan doğasının elbette olduğunu ancak bu doğal durumun nihai belirleniminin toplumsal süreçlerle mümkün olduğunu öne sürer. Bu da diyalektik ilişki sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu diyalektik ilişki aynı zamanda saf görünüş ile gerçekliğin sentezinde de vuku bulmaktadır” (Toprak, 2022: 66).

³ Bu kavramsallaştırma ve şekillerin ortaya çıkışı Prof. Dr. Beylü Dikeçligil’in referansı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma, 14 Nisan 2019 tarihinde kendisiyle İstanbul’da yapılan yüz yüze sohbet ve ziyaret görüşmesinde kısaca aktardıkları çerçevesinde şekillenmiştir.

⁴ Lefebvre, Simmel’e benzer bir özellik taşımaktadır. İkisi de yaşadıkları dönemde fazla popüler düşünürler olmamıştır. Lefebvre, yaşadığı dönemde Louis Althusser, Antonio Gramsci ve Georg Lukacs gibi marksistlerin gölgesinde kalmıştır. Mikro alanların gelişmesiyle beraber Lefebvre gibi isimler önem kazanmaya başlamıştır (Gambacorta, 1989: 122).

⁵ Aslında söz konusu diyalektik, sadece Lefebvre’de geçerli değildir. Goffman gibi gündelik hayatı doğrudan kuramsal çalışmalarının merkezi haline getiren önemli isimlerde de bunun yansımaları görülmektedir. Ona göre “Bütün toplumsal etkileşimlerin altında temel bir diyalektik var gibi görünüyor. Bir kimse başkalarının bulunduğu bir ortama girdiğinde, durumla ilgili gerçekleri keşfetmek isteyecektir” (Goffman, 2016: 231).

Lefebvre, kent üzerinden yaptığı çalışmalarla gündelik hayatı açıklamaktadır. Kent ve kentsel mekânlar Lefebvre'nin dikkatini çekerken gündelik hayatımızın onlar tarafından düzenlendiğini iddia etmektedir (Kalekin-Fishman, 1989: 716). Ona göre kentsel yaşam önemli bir kültürel karmaşıklığa sahiptir. Çünkü kent, sahip olduğu karmaşıklık veya farklılıkla kültürel olanı daha da belirgin hale getirir. Sosyokültürel toplulukların artmasıyla beraber gündelik ilişkilerin bitmek bilmeyen dinamiklerle yeniden üretilmesi de kaçınılmaz olmaktadır. Üretilen bu ilişkilerin *düzen* oluşturma isteği kültür gibi kavramları önemli hale getirir. Kent, kültür aracılığıyla kurumlaşan yapılardan meydana gelmektedir. Lefebvre açısından bakarsak (2016: 95): "kentsel yaşam da dâhil olmak üzere toplumsal ilişkilerin gelişmesi, karmaşıklaşması ve zenginleşmesi 'kültürel' olana bırakılır ve bu sıfatla kurumlaşır". Lefebvre, burada kentte bir bütün olarak baktığı gibi kentin mekânsal özelliklerini görmezden gelmemiştir. Olabildiğince mikro özellikleri göz önünde bulunduran Lefebvre, "gündelik hayatın kentin mekânsal bağlamdaki yeniden üretimine ne türden etkileri olduğuna veyahut kapitalist üretim ilişkilerinin gündelik hayat aracılığıyla nasıl yeniden üretildiğine dair çıkarımlar" (Esgin, 2016: 56) yapmıştır. Bu çıkarım sonucunda, kapitalist sistemde bürokrasi anlayışındaki devlet, yeni tahakküm alanlarını inşa etmek için gündelik hayata ve onun yaşadığı mekânlara egemen olmayı amaçlar.

Kentsel mekânlarda yoğunlaşan yeniden üretim, Lefebvre'nin üzerinde durduğu önemli bir noktadır. "Lefebvre için kent, birbiri ile ilişkili üç kavramla tanımlanmaktadır: *mekân*, *gündelik hayat* ve *kapitalist sosyal ilişkilerin yeniden üretimi*" (Esgin, 2016: 44). Lefebvre için gündelik hayatta kapitalist sistemin dayattığı tüketici birey anlayışından faili kurtarmamız gerekiyor (Köse, 2018: 338). Böylelikle birey hem kültürel hem ekonomik özgünlüğü gündelik ilişkilerinde yeniden üretecektir. Ayrıca yeniden üretim, Lefebvre nazarında ritim kavramıyla açıklanmaktadır. Bir toplumsal araştırmacı, ritimanalistin senfoniye dinlediği gibi sokakları, çarşıları, kısacası mekânları dinleyerek analiz edebilmelidir. Mekânlara yüklenen anlamlar, kurulan yakın ve mesafeli ilişkiler gündelik hayatla anlaşılabilen ve yorumlanabilmektedir. Bir mekânı anlamak ve yorumlamak için ritimlerin yanı sıra imgelere, yani kültürel olan tüm öğelere başvurulması gerektiğini belirten Lefebvre, son derece karmaşık da olsa gündelik hayatın bu yolla düzenlendiği kanısına varılacağı konusunda tereddüt etmemektedir (Lefebvre, 2019b: 357). Lefebvre'nin gündelik hayat konusunda ele aldığı önemli bir diğer kavram "mekânsal pratiklerdir". Ona göre kapitalist ilişkilerde yaşayan aktör(ler) kendi mekân(lar)ını üretirler. Mekânlar salt geometrik bir görüntüden ibaret değildirler. Mekân, insan ilişkilerine yön veren ve onlardan etkilenen etkin bir yapıya sahiptir. Yani mekânsal pratik, bir toplumun mekânına denk düşer. Lefebvre'nin gündelik hayatı kuramsallaştırırken yoğunlaştığı diyalektik ilişkiden mekân da nasibini almamaktadır. İnsanlar arası diyalektik etkileşim ayrıca mekânsal pratiklerdir. Buradan hareketle mekânları üç moment şeklinde ele alan Lefebvre, *Mekânın Üretimi* adlı çalışmasında mekânsal pratik, mekân temsilleri ve temsil mekânları şeklinde tahlil yapmaya girişmektedir. İlki daha önce belirtildiği üzere diyalektik ilişki ya da araştırmacı tarafından deşifre edilmeye çalışılan ampirik olandır. İkincisi, mekân temsilleri, "tasarlanmış mekân; bilginlerin, planlamacıların, şehircilerin, 'parçalayan' ve 'düzenleyen' teknokratları, yaşananı ve algılananı tasarlananla özdeşleştirileni bilimselliğe yakın kimi sanatçıların mekânı" (Lefebvre, 2019a: 68). Üçüncüsü, temsil mekânları, mekân içindeki imgeler ve semboller, onların aracılığıyla var olan mekân. Burada imge ve sembol, salt bir nesne değildir, mekânı kullanan mekânda yaşayanlar da birer imge ve sembol durumundadır. Onlar mekândaki gündelik ilişkileri yaşayan ve düzenleyen aktörlerdir. Sosyal gerçekliği yansıtan, gündelik ilişkileri inşa eden etkileşimler bütünüdür. Hatta spekülasyon olacak ama daha ileri gitmekte bir sakınca görülmemektedir: Bu etkileşimler kültürü oradan da toplumun kendisini temsil etmektedir. Ancak şunu kaçırmamakta yarar vardır: bu etkileşimler toplumdan direkt ya da kültür üzerinden tekrar mikro ilişkilerin yaşandığı insanlara dönüş yapmaktadır. Kısacası döngüsel bir ilişki söz konusudur. Muhtemelen gündelik hayatı karmaşık hale getiren bu döngüsel durumdur. Yukarıda şekil 2'de belirtilmiştir.

Mekânsal tasvirlerine son hız devam eden Lefebvre, mekânın bireysel ve kolektif etkinlikleri bünyesinde barındıran fail'den önce geldiğini belirtir (Lefebvre, 2019a: 85). Burada mutlak belirleyenin mekân olduğu algısı çıkarılmamalıdır. Fail kendisine verili olan toplumsal düzende olduğu gibi mekânı da bu şekilde kodlamaktadır. Mekânın tarihsel ve kültürel durumundan etkilenen fail, sahip olduğu bilinçle mekânda kendini konumlandırır. Bunu yaşamı boyunca gündelik hayatında üretirken yapan fail, mekânı dönüştürdüğü gibi kendisi de mekânın ve diğer etmenlerin etkisiyle dönüşür. Yerel, ulusal ve küresel şartlara göre fail ve mekân arasında diyalektik ilişki sürekli üretilir. Kısaca şunu belirtmekte yarar vardır: mikro ve makro ilişkilerin yaşandığı mekân ve mekânın içinde

insanların bireysel ve kolektif ilişkileri gerçekliği inşa eder. Mekânsal ilişkiler bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlı olay ve olgular silsilesi ile *döngüsel* olarak tezahür etmektedir.

4 Bilinç Dışılık ve Gündelik Hayat

Baudrillard, postmodern toplum açıklamalarıyla sosyal bilimlerden özgün bir yer edinmeyi başarmış bir isimdir. Kendisine has terminolojiyle kapitalist sisteme eleştiriler yöneltirken, Marx’a *göstergelerle* yaptığı katkıyla (Baudrillard, 2021a: 25-61) ve Lefebvre’nin de etkisiyle önemli çıkarımlarda bulunmuştur. Temel olarak öznenin bilinçliliğinden ziyade nesnelere yönelik bir ilgisinin olduğu söylenebilir. Çünkü ona göre özne, eleştiri, politik olma, düşünme yetisini ve kolektif olma *toplumsallaşma* özelliğini kaybetmiştir (Baudrillard, 2011: 202-209). Öznede -gündelik hayat açısından bakarsak bireyde- belirgin bir amaç ve inanç söz konusu değildir. Her şeyden önce Baudrillard’ın topluma olan bakışı ile gündelik hayatlarımızı çevreleyen imgelere olan bağımlılığımız daha doğrusu esaretimizi gözlemlerken vardığı sonuç pek de iç açıcı olmadığı yönündedir. En basit haliyle ifade edilirse: imge ve nesnelere güdümlü bir gündelik hayatımız olduğu düşüncesindedir. Öncelikle gündelik hayatta bireyler olarak özenerek yaşamaktayız. Göstergeler/imgeler ve özentili yaşam topluma sirayeti yoğun olmakla beraber gerçekliğin yerini hipergerçeklik almıştır. Ayrıca bu durum simülasyonla çevrili akışkan bir gündelik hayatın oluşmasına neden olmuştur (Baudrillard, 2011: 26). Baudrillard’a göre medya sinema, futbol, vs. gibi alanları var gücüyle kullanarak gündelik hayatımızı bir simülasyon dünyasına dönüştürmektedir. Sistem, *anlamdan* koparılan bilgi yığınlarını daha doğrusu belli bir anlamı olmayan içi boş bilgi akışı sağlamaktadır. Üstelik bunu iletişim araçlarının yoğun olduğu bir dönemde yerine getirmektedir. (Baudrillard, 2011: 117). Dolayısıyla Baudrillard için kapitalist sistemde birey *yapay* bir görünümde, mutlak tahakküm altındadır ve bundan kurtulmanın artık imkânsız olduğu konusunda ısrarcıdır. Çünkü simülasyon dünyası bize bunu dayatarak önemsiz gibi gözüken parçaları bile gerçekliğin yerine koymaktadır. Baudrillard açısından söylersek (2011: 36): “simülasyonun en belirgin özelliği en önemsiz olguları bile kapsayan gerçeğin yerini almış modellerden oluşmasıdır”. Dolayısıyla simülasyon evreni, Lefebvre’nin ısrarla üzerinde durduğu diyalektik ilişkisini de ortadan kaldırmıştır. Bu evrende diyalektik artık anlamsızdır. Çünkü hem Marx’ta hem Marxist düşüncede diyalektik, toplumsal inşa etmekteydi. Yani burjuva ve proleter çatışmasından galip gelecek olan proleter sınıf komünal yaşamla yeni bir toplumsallaşmayı ihya etmekle sonuçlanacaktı. Baudrillard’da bu imkânsız olduğu gibi insanlar proleter sınıftaki gibi bir bilinçliliğe sahip değildir. Gündelik hayatımızda “etkin fiil yerini her yerde edilgen fiile bıraktı; eylemden çok, eylemin üretilmiş, teşvik edilmiş, istenmiş, medyatik dolayımı uğratılmış, teknik hale getirilmiş olması daha önemlidir” (Baudrillard, 2021b: 51).

Toplumsallaşmanın bireysel bilinçlilikte önemli bir role sahip olduğunu biliyoruz. Baudrillard, gündelik yaşamlarında tek derdi göstergeler olan bireylerin toplumsallıkta da sınıfta kaldığı ve yığınla bir *kitleye* dönüştüğünü belirtmektedir (Baudrillard, 2010). Çünkü *anlamdan* yoksun bir üretim ve tüketim mekanizması söz konusudur. Toplumsalın temel ögesi olan kültür, bu anlamsızlığın içinde gündelik hayatta yeniden üretilememektedir. Özellikle kitle iletişim araçlarıyla *kitle* simüle edilen ve öznesi olmayan bir yerde emilmiştir. Yani “kitleler toplumsalın içinde simüle edildiği ve yankılandığı bir mekâna dönüşmektedirler” (Baudrillard, 2010: 32). Buradan hareketle Baudrillard’ın simülasyon dünyasının elbette doğal bir durum olmadığı sonucu çıkarılabilmektedir. Bir başka deyişle gündelik hayatın dışına çıkılmasına sebep olan bir kurgusal dünyadır, simülasyon dünyası (Baudrillard, 2011: 173). Baudrillard, bu simülasyon dünyasında yaşadığımız dönemi postmodern dönem olarak tanımlarken onun parçalarının hiçliğe doğru dönüştüğünü söyler. “Postmodern toplumda anlam ne kadar değerli olsa da özünde parçalı ve çekişmeli hale gelmiştir” (Bennett, 2018: 63). Bu durumu daha ileri götüren Baudrillard’a göre postmodern dönemle beraber parçalama devam ederken herhangi bir çekişme kalmamıştır. Tüketimin had safhada olduğu bir gündelik hayat söz konusudur. Gündelik yaşam düzenlenerek, tüketimin merkezi haline gelmiştir. Ona göre “bu merkezde her şey, gerginliklerin giderilmesiyle tanımlanmış soyut bir mutluluğun kolaylığı, yarı saydamlığı içinde eritilmiş ve aşılmıştır” (Baudrillard, 2012: 21). Dolayısıyla tüketim, yeni bir toplumsallaşma daha doğrusu toplumsallaşamama tarzına denk düşer.

Toplumsallaşma aynı zamanda kapitalist sistemsel yaklaşımın da kontrol etmeye çalıştığı bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Baudrillard’a göre sistem, insanların emeğini kontrol etme gayreti içindeyken aynı zamanda onların boş zamanlarında yapacakları tüketime de yön vermeyi

amaçlamaktadır. Toplumsallaşmanın zarar gördüğü bir kısım da burada ortaya çıkmaktadır. Kültürleşmeye başlayan toplumsallaşma sorunu folk kültürlerde de kendisini göstermektedir. Dolayısıyla gündelik hayatımızın önemli bir göstergesi olan yerel ve özgün kültürler sistemin yönlendirmesiyle spesifik durumdan uzaklaşan bir toplumsallaşmayı inşa eder. Ayrıca sistem, emeğini ve boş zamanını kontrol ettiği insanlardan yukarı katmanlara meyleden gündelik davranışları da sergilemesini ister. Sistem, onların günlük hayatta yukarı katmandaki insanlara öykünerek nasıl giyineceklerini, nasıl bir evde yaşayacaklarını, hangi arabalara binecekleri gibi mikro yaşam alanlarında bireylerin tüketim eylemini yerine getirerek oyunu ona göre kurmaktadır (Baudrillard, 2021c). Yani günlük yaşamın neredeyse tüm pratiklerini üst katmandaki insanlara göre şekillendirme söz konusudur. Burada amaç, sistemin belirlediği toplumsallaşma kodlarıyla tüketimi gerçekleştirmektir.

Tüketim, göstergelerin düzenlenmesini ve grubun bütünleşmesini güvence altına alan bir sistemdir: Dolayısıyla tüketim bir ahlak (bir ideolojik değerler sistemi) hem de bir iletişim sistemi, bir değiş tokuş yapısıdır. Bir rakam anlatısı ya da betimleyici bir metafizik olmayan kuramsal bir hipotez ancak bu noktada, bu toplumsal işlevin ve bu yapısal düzenlemenin bireyleri fazlasıyla aşması ve her ikisinin kendisini bireylere bilinçdışı toplumsal bir baskı olarak dayatması olgusu üstüne kurulabilir (Baudrillard, 2012: 83-84).

Baudrillard, sistemin üretim politikasıyla hedeflediği tüketim anlayışının gündelik hayatımıza nasıl sirayet ettiğini, bir evde olan ya da gösteriş amaçlı ve birey tarafından asla akla gelmeyecek her nesnenin nasıl tüketim amacı taşıdığını mükemmel şekilde ortaya çıkarmaktadır. O, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri* adlı çalışmasında, evde bulunan sakı, ev eşyası, temizlik malzemesi, vs. nesnelere özel yaşam formuyla tüketilmesi gerektiğinin aksine gösteriş ve itibar amaçlı kamusal yaşamın önemli bir göstergesi olarak karşımıza çıktığını vurgular (Baudrillard, 2021c: 334-40). Yani Baudrillard, özel yaşam ve kamusal yaşam arasındaki farkın nesnenin tüketim anlayışıyla birbirinden ayrılmaz iki olgu haline geldiğini belirtir. Hatta daha ileri gidilirse bu bir pazarlama modeli olarak da tanımlanabilir. Örneğin, farklılık yaratma arayışı ekseninden hareketle ev içi yerleşme dizaynı gündelik hayatımızda gelecek misafirler de göz önünde bulundurularak yapılabilmektedir. Alınan koltuk takımı, takılan süs eşyaları, mutfak tasarımları gibi mikro alanlardaki gündelik ilişkiler göstergelere yönelik tüketim pratiklerine paraleldir. Bunu şu şekilde de yorumlamak mümkündür: göstergeler birincil ilişkilerin yaşandığı yakınlara yönelik bir *kıskandırma* bunun sonucunda rekabet olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla göstergeler akışkan bir ilişki türü üretirler. Bireyin kuracağı akışkan ilişkilerde oluşturacağı kimlik ya da benlik algısı o derece akışkan olmaktadır. “Giydiklerimizin kendi kimliğimize ilişkin bir gösterge değeri taşıması, bizi paradoksal biçimde, üstümüze maddi harcama yaptığımız ölçüde elde edebileceğimiz bir benlik yanılmasına götürür” (Köse, 2018: 333). Baudrillard’ın anlatmak istediği bu şekilde belirtilebilir. Nesnelere çevrili dünyamızda tüketimin en yakın ilişki halinde olduğumuz insanlara göre şekil aldığı belirtir. Moda kavramına sıkça başvuran Baudrillard, onun “geçici değerler ürettiğini” (Baudrillard, 2021c: 98) ve geçiciliğin her an değiştiğini, içkin bir tüketim anlayışına dönüştüğünü söylemektedir. Dolayısıyla kitle(ler), anlamdan yoksun rekabet odaklı tüketimin sonucu olarak ortaya çıkmakta ve bilinçsiz bir özneye dönüşmektedir. Baudrillard, nihayetinde artık gündelik hayatın geldiği noktayı açıklamaktadır (2021c: 73): “Gündelik yaşam artıklarıyla karşılaşarak düşlerde birbirini izleyen imgeler örneği, içinde yürüdüğümüz tüketim evrenine özgü bir düşe benzeyen arzuların nesnelere aracılığıyla gerçekleştirilme süreci ve bu evren konusunda çekilen söylevi belirleyen mantıksal bir açıklama biçimi”dir.

Buradan hareketle artık şu rahatlıkla belirtilebilir: gündelik hayatta yapılan her türlü üretim esasen tüketim odaklı yapılmaktadır. Yani üretilen bir toplumsal norm ve değer de farklı dolaşımlara sokularak tüketim nesnesi haline gelmiştir. Baudrillard’ın burada dikkatini çekmek istediği husus, öznenin gündelik hayatının artık bu nesnelere içinde kaybolmasıdır. Nesnelere çağrı olarak adlandırdığı bu dönemde ona göre bireyler hazzını yine bu üretim tarzından almaktadır. “Üretim ve pazarın zorunlulukları tarafından yönetilen toplumsal etkileşim bütünüyle faydacı olmaya meyler. İnsanlar hayatlarının büyük bir kısmını katı, durağan toplumsal roller ve mesleki konumlar tarafından tanımlanmış ve kısıtlanmış olarak geçirir. Gündelik hayat büyük oranda bilinçdışı eylemlere ve performanslara dönüşür” (Gardiner, 2016: 114). Kapitalizm daha doğrusu neo kapitalizm açısından düşünürsek, Baudrillard’a göre (2021: 18): “o, artık üretim düzenine ait değildir. O, bir simülasyon modeli olarak ekonomi politikten yararlanmaktadır”. Bireyin gündelik bilinç dışılığı bu ekonomik politikadan ziyadesiyle etkilenmektedir.

Son kertede insanların gündelik alışverişlerine yönelik yaptıkları tüketim, anlamdan uzak göstergelere odaklanmış bir anlayıştır. Bu alışverişi sadece nesne anlamında değil, bir ortamdaki fikir alışverişi veya en rutin gündelik ilişki bile gösterge halindedir. Sosyal gerçekliğin dışına çıkılarak bir hipergerçeklik dünyasına dönüştürülmektedir. “Yaşamınızın sorumluluğunu bir olay ya da göstergeye aktararak yaşamınızın biçimini aşırıyorsunuz” (Baudrillard, 2021b: 171). Aşırılan biçim özneyi nesneye kurban eder. Yani nesne kendi içinde özneyi emer ya da eritir. Bu durum da bizi gerçek dünyanın, anın ve mekânın dışına iterek simülasyon dünyasına atar. Bu dünyada kitleleşen yığınlar ortaya çıkar. Baudrillard, insanın gündelik ilişkilerde nesnelere kendi bağlamının ötesine geçireceği yüklediği anlamdan rahatsızdır. Onu ciltlerce kitap yazmaya yönlendiren veya karşıt olduğu durum kısacası bundan ibarettir. Örneğin, ona göre özne(ler) buzdolabına soğutan bir makineden farklı bir anlam yükleyebilmektedir. Yani gündelik hayatta buzdolabı soğutma işlevi yanında estetik açıdan özneler arasında imrenme ve kıskançlık gibi etkileşimlere neden olabilir. Nesnelere yüklenen bu tarz anlamlar özne ile nesne arasında ayrıcalıklı bir ilişkinin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Baudrillard, anlamsal yüklemelerin öznenin sonunu getirdiğini düşünür, artık geri dönülmez bir süreçte olduğumuz konusunda da karamsardır. Artık kitleleşen öznelerin yoğunlukta olduğu bir dünya söz konusudur.

5 Sonuç Yerine: Etkin-Edilgen Birey/Özne Karşılaştırılması

Lefebvre'de birey kapitalist sistemde etkinliğini gündelik hayat aracılığıyla fail olarak devam ettirirken Baudrillard'da bu farklı bir görünüme dönüşmektedir. Yabancılaşma ekseninde tanımlayabileceğimiz bu farklılığı şöyle açıklamak mümkündür: kapitalist sistemde *kitleler*⁶ manipüle edilmekte, pasifize, edilgen ya da bilinçdışı bir hal almakta ve dolayısıyla gündelik hayatta etkin bir rol üstlenememektedir (Gardiner, 2016: 34). Buradan hareketle Baudrillard'ın doğrudan bireye mikro odaklı bir sosyolojinin yerine daha kolektif düzeyde bir hareket alanı oluşturduğu söylenebilir. Bu konuda Lefebvre ve Baudrillard arasında temel bir ayrım söz konusudur. Ayrıca bu konuda onları farklı noktalara konumlandıran başka bir husus; Baudrillard, yaşadığı dönemi postmodern dönem olarak ele almasıdır. Nitekim Lefebvre'nin yaşadığı dönemin tam olarak postmodern döneme denk gelmediği söylenebilir.

Lefebvre, gündelik hayatı inşa ederken onu kati düzeyde toplumsal bir süreç olarak tanımlamaktadır. Bireyler pratikleriyle (somut) gündelik hayatlarını idame ederken bunu toplumsal ilişkilerle yerine getirirler. Bu ilişkiler sürekli olarak üretilmektedir. Baudrillard'ın toplumsal temelli yaklaşımın paralel olarak bu durum soyut yineleme olarak tanımlanır. Ona göre “soyut süreçlerden oluşan toplumların daha önceki toplumların simgesel ve ritüel kalıntıları üstüne kurulduğu düşünülecek olursa, güncel kurumların daha soyut yinelemeler ürettikleri söylenebilir” (Baudrillard, 2010: 55). Lefebvre'de somut gündelik pratiklerin bir doğası olduğu düşüncesi hâkimken Baudrillard'da yapay bir gündelik söz konusudur. Üstelik Lefebvre'deki doğallık genel olarak mekânlarda yaşanmaktadır. Gündelik hayatın Baudrillard tarafından mekânlara indirildiği belirtilmektedir. Doğrudan Baudrillard'ın cümleleriyle söylersek (2021a: 154): “Gündelike ait her eylem, her zaman dilimi, çeşitli kodlar aracılığıyla belirli bir zaman/mekâna indirgenmektedir”

Lefebvre kapitalist sisteme yapılan karşıt eleştirisiyle, bireyin gündelik hayatta bilinçli bir duruşu sergileyebileceğine karşın Baudrillard'da bu durum bir temsil sorununu beraberinde getirmektedir. Baudrillard'a göre bireyin kolektif açıdan temsil edebileceği bir alan ya da irade söz konusu değildir. Postmodern toplum öyle akışkan bir anlayışı sergilemektedir ki birey içkin durumu ile kolektif durumunun çok uzağında bir hal almıştır. “Postmodern toplumda bireyler, gündelik hayatı bağlamından kopmuş olan ve sabit, nesnel bir gerçeklikten ziyade sadece birbirleriyle ilişkiye giren imgeler ve göndergelerin bir dizisi olarak deneyimlerler” (Bennett, 2018: 65).

Deneyim denilen şey de burada tüketim anlayışı olarak karşımıza çıkmaktadır. Her iki düşünürde de bu göze çarpmaktadır. Lefebvre, doğrudan gündelik hayat analizinde bunu şöyle açıklamaktadır: (2019b: 36): “Gündelik hayatın eleştirel analizinde ‘tüketim toplumu’ günümüzde gerçekliği gizleme

⁶ Baudrillard'ın metinlerde çok kez bahsettiği *kitle* kavramını çalışmayı daha da anlamlı hale getirmek için anlamsal olarak bakmakta yarar vardır. Kitle, tek başına anlamı olmasından ziyade kitle kültürü ve kitle toplumu şeklinde kullanılmaktadır. Baudrillard'ın olumsuz bir anlam yüklediği gibi kitle kültürü ve kitle toplumunun da olumsuz şekilde tanımlanmaktadır. Bu tür toplumların kültürü de aşağılayıcı şekilde kullanılarak kitle kavramına başvurulmaktadır (Rootes, 2008: 424).

görünümünü temsil eder". Baudrillard, tüketimin hayatımızın parçası olmadığını belirtir, hatta hayatımızın kendisi olduğu konusunda karamsar bir düşünceye sahiptir. Lefebvre ve Baudrillard arasındaki bu yaklaşım şöyle açıklanabilir:

Yaşamın her alanını bütünsel olarak manipüle eden ve içeren genelleştirilmiş bir gündeliklik, bireyin toplumsal dünyaya bağlılıklarını pekiştirmekle kalmaz, gündelik hayat aynı zamanda ideolojik bir kitle kültürü tarafından cesaretlendirilmiş bir kaçış olanağına da zemin hazırlar (...) reklamcılık, bireylerin egemen toplumsal yaşamla bağlarını güçlendiren 'kurallı yaşam tarzları hakkında bilgi vererek onları görüntü ve imaj yoluyla sembolik bir tüketime yönlendirir (Köse, 2018: 321).

Yani bir toplum tüketim anlayışıyla diğerleriyle paralel bir kimliğe sahip olur. Bu yaklaşım, Lefebvre'nin ve Baudrillard gündelik hayata yaklaşımlarında ortak paydanın olduğu noktalardan biridir. "Gündelik hayattaki ya da gündelik hayat karşısındaki tutumlarını, belirli gruplar içinde oldukça kesin biçimde saptamak mümkün olabilir(...) Toplumsal bir grup, reddettiği şeyle olduğu kadar, tükettiği ve özümlediği şeyle de nitelenir" (Lefebvre, 2019b: 51). Hem Lefebvre hem Baudrillard, tüketimi gündelik hayatımızın önemli bir simgesi olarak tanımlamaktadır.

Toplumsal araştırmalarda yaşanan dönemin koşulları ve benimsenen yaklaşımlar önemli bir rol oynamaktadır. Hatta bu durum bilimsel üretim açısından sosyal bilimlerin kabul ettiği bir şeydir. Buna deneyimi de ya da çalışmanın başında bahsedilen düşünömsellik de eklenince farklı perspektifler kaçınılmaz olmaktadır. Buradan hareketle hoca-öğrenci yansımasının olduğu bu çalışmada iki isim üzerinden bir gündelik hayat analizi yapılmaya gayret edilmiştir. Birbirlerini izleyen dönemlerde yaşamalarına karşın toplumun hızlı değişimi, teknolojik gelişmeler onları farklı noktalara itmiştir. Hatta bazı noktalarda aşırı bir farklılaşma söz konusudur. Lefebvre'nin doğal, somut, bilinçli, vs. yaklaşımlarına karşılık Baudrillard, yapay, soyut ve bilinçsizleşmiş bireyler şeklinde cevap verdiği söylenebilir. Lefebvre, mikro çalışma alanları sıradan olmasına karşın en ince ayrıntısına değinerek tümevarımsal bir gündelik hayat analizi yapmıştır. Baudrillard, çeşitli kavramlarla kitle iletişim araçlarının toplumsala yaptığı etkiyle bireyi nasıl bilinçsiz bir göstergeye dönüştürdüğünü tümdengelimsel bir metotla açıklamaya çalışmıştır. Bunu yaparken özellikle postmodern dönemin etkilerini çoğuz kez irdelemekten geri kalmamıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/ References

Baudrillard, J. (2010). *Sessiz yığınların gölgesinde toplumsalın sonu* (4. Baskı). (Çev. O. Adanır). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Baudrillard, J. (2011). *Simülakrlar ve simülasyon* (6. Basım) (Çev. O. Adanır). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Baudrillard, J. (2012). *Tüketim toplumu: Söylenceleri/yapıları* (5. Basım). (Çev. H. Deliceçaylı ve F. Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baudrillard, J. (2021a). *Simgesel değiş tokuş ve ölüm* (4. Basım) (Çev. O. Adanır). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Baudrillard, J. (2021b). *Kötülüğün şeffaflığı: Aşırı fenomenler üzerine bir deneme* (9. Basım). (Çev. I. Ergüden). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baudrillard, J. (2021c). *Gösterge ekonomi politiği hakkında bir eleştiri* (3. Basım). (Çev. O. Adanır). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Bennett, A. (2018). *Kültür ve gündelik hayat* (2. Baskı). (Çev. N. Tokdoğan, B. Şenel ve U. Yener Kara). Ankara: Phoenix Yayınevi.

De Certeau, M., Giard, L. ve Mayol, P. (2015). *Gündelik hayatın keşfi II: Konut, mutfak işleri* (2. Baskı). (Çev. Ç. Eroğlu ve E. Ataçay), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Esgin, A. (2016). Aşına olunanın bilinmezliği: Kentin ve kentsel gündelik hayatın sosyolojisi. A. Esgin ve Ö. Sarı (Ed.), *Toplumsal Analizler Ekseninde Kent Fragmanları* içinde (ss. 17-60). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Esgin, A. ve Özben, M. (2018). Klasik sosyoloji ve gündelik hayat: Durkheim’dan Parsons’a. A. Esgin ve G. Çeğin (Ed.), *Gündelik Hayat Sosyolojisi: Temalar, Sorunsallar ve Güzergâhlar* içinde (ss. 35-52). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Esgin, A. (2018a). Gündelik hayat sosyolojisi: Tarihsel süreç ve temel ilkeler. A. Esgin ve G. Çeğin (Ed.), *Gündelik Hayat Sosyolojisi: Temalar, Sorunsallar ve Güzergâhlar* içinde (ss. 13-34). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Esgin, A. (2018b). Anthony Giddens: Yapılaşma alanı olarak gündelik hayat. A. Esgin ve G. Çeğin (Ed.), *Gündelik Hayat Sosyolojisi: Temalar, Sorunsallar ve Güzergâhlar* içinde (ss. 371-404). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Gambacorta, C. (1989). Experiences of daily life. *Current Sociology*, 37(1), 121-140.

Gardiner, M. (2016). *Gündelik hayat eleştirileri* (Çev. D. Özçetin, B. Taşdemir ve B. Özçetin). Ankara: Heretik Yayınları.

Goffman, E. (2016). *Günlük yaşamda benliğin sunum* (3. Basım). (Çev. B. Cezar). İstanbul: Metis Yayınları.

- Kalekin-Fishman, D. (2013). Sociology of everyday life. *Current Sociology*, 61(5-6), 714-732.
- Köse, H. (2018). Yaban bilinç ya da Lefebvre'e göre gündelik hayat. A. Esgin ve G. Çeğin (Ed.), *Gündelik Hayat Sosyolojisi: Temalar, Sorunsallar ve Güzergâhlar* içinde (ss. 305-342). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Lefebvre, H. (2015). *Gündelik hayatın eleştirisi I* (3. Baskı). (Çev. I. Ergüden). İstanbul Yayınları: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2016). *Modern dünyada gündelik hayat* (4. Basım). (Çev. I. Gürbüz). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2019a). *Mekânın üretimi* (5. Baskı). (Çev. I. Ergüden). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2019b). *Gündelik hayatın eleştirisi II* (3. Baskı). (Çev. I. Ergüden). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Maffesoli, M. (1989). The sociology of everyday life (epistemological elements). *Current Sociology*, 37(1), 1-16.
- Rootes, C. A. (2008). Kitle kültürü (Çev. M. Pakdemir). W. Outhwaite (İç Ed.), *Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü* içinde (ss. 424-426). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Simmel, G. (2015). *Bireysellik ve kültür* (2. Basım). (Çev. T. Birkan). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Şentürk, Ü. (2018). Husserl ve Schütz: Fenomenolojik perspektif. A. Esgin ve G. Çeğin (Ed.), *Gündelik Hayat Sosyolojisi: Temalar, Sorunsallar ve Güzergâhlar* içinde (ss. 235-267). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Tacussel, P. (1989). Criticism and understanding of everyday life. *Current Sociology*, 37(1), 61-70.
- Toprak, M. (2022). *Sosyo kültürel açıdan gündelik hayatta etkileşim örüntüleri: Siirt Helvacılar Çarşısı örneği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Ünsaldı, L. ve Geçgin, E. (2015). *Sosyoloji tarihi: Dünya'da ve Türkiye'de*. (5. Baskı). Ankara: Heretik Yayınları.